

‘We moeten respect hebben voor Gods nagedachtenis’

De God van Nederland is dood, maar we moeten zorgen dat de christelijke traditie bewaard blijft, vindt socioloog Herman Vuijsje (61).

‘Misschien ben ik zelfs een beetje jaloeers op mensen die geloven.’

door Frans van Deijl, foto's Jean-Pierre Jans

Het gaat niet goed met God, stelt u. De secularisatie in West-Europa gaat onverminderd voort. Denkt u dat met het verdwijnen van het godsbeeld ook onze morele opvattingen verdampen, die per slot van rekening uit de christelijke traditie voortkomen?

“Ik ben geïnteresseerd in welke morele opvattingen en rituelen uit de christelijke traditie blijven doorwerken, ook nadat de kerkelijke instellingen zijn verschrompeld. Wat komt er in de plaats van het oude godsbeeld? Zonder een duidelijke godsmeneer zullen we een samenleving krijgen die een mensgelijk van beschaving, onbeschoftheid en onverschilligheid. Dat is misschien een beschaafde samenleving – de meest beschaafde die er waarschijnlijk ooit in de geschiedenis van de mensheid heeft bestaan – in de zin van sociale rechtvaardigheid. Maar tegelijkertijd gedragen we ons onbeschofter en onverschilliger ten opzichte van elkaar.”

En dat ondermijnt op den duur de beschaving?

“Dat zou kunnen, en daarom houd ik in mijn boek een pleidooi voor het onderkennen van de grote waarde van die christelijke moraal. Daaraan hebben we niet alleen veel te danken, maar we kunnen er óók nog veel aan hebben als we niet meer in een god geloven of naar de kerk gaan. Laten we erkennen dat we zijn gepokt en gemazeld door die christelijke

traditie. Ja, laten we daar trots op zijn.”

Het is saillant om uit de mond van een atheïst, en dan nog wel een van sociaal-democratische huize, te horen dat onze beschaving zo veel aan Onze Lieve Heer te danken heeft.

“Ook al geloof ik er zelf niet in, miljarden mensen hebben dat gedurende tweeduizend jaar wel gedaan, en er valt ook voor een atheïst niet te ontkomen aan de conclusie dat die op hem gebaseerde religie een leidraad is geworden voor ons geweten en onze moraal.

“En wat sociaal-democratische afkomst betreft: ik ben nooit vatbaar geweest voor de gemakzuchtige antigodsdienstige gezindheid die in de jaren zestig in zwang raakte in zeg maar ‘mijn kringen’. In plaats daarvan verdiepte ik me in godsdienstsociologie en bestoekte ik mijn antireligieuze vriendjes met vertogen over het verschil tussen de infralapsarische en de supralapsarische predestinatieleer.

“Ik vind dus dat we niet op het graf van God moeten dansen, maar we moeten daarin ook niet doorslaan en net gaan doen alsof hij nog bestaat. Of gaan somberen over de toekomst zonder hem. Of zeggen dat zonder God de islamieten ons gaan overheersen, en dat God daarom als tegenwicht met een revival bezig is. Laten we dat debat niet meer voeren.”

Waarom niet? De angst te worden overheerst leeft breed.

“Ik vind het tijdverspilling. Dat hele debat

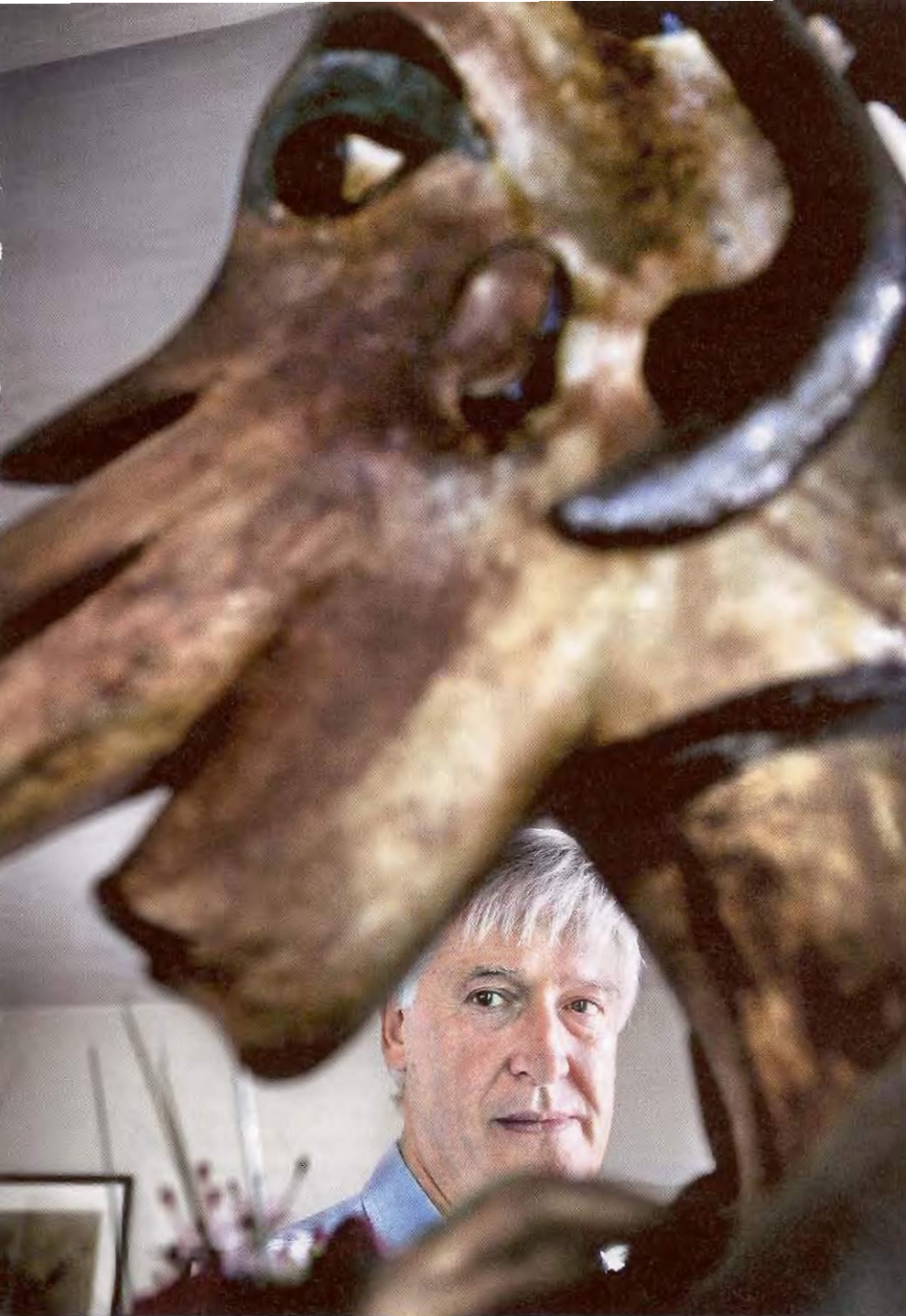
van bijvoorbeeld Paul Cliteur en Herman Philipse, die godsdienst maar gevaarlijk vinden en willen afschaffen terwijl ze het eigenlijk hebben over de extreme kantjes van de islam... Maar dat durven ze niet hardop te zeggen, en dus trekken ze het kerkelijke christendom erbij, met verhalen over anti-abortusdominees in de VS en zo.”

Er zijn ook mensen, neem kardinaal Simonis, die denken dat het katholicisme weer aan een opmars is begonnen.

“Ook onzin, want dat blijkt uit geen enkel onderzoek. Als je van je geloof valt, dan komt dat niet meer terug. Veel oudere mensen in West-Europa behoren tot een soort tussengeneratie. Ze zijn nog in de echte, heftige waarheid opgevoed van de jaren vijftig. Dan blijft er, ook al ben je de kerk uit gelopen, nog een soort derivaat bestaan. Maar ben je in dat derivaat opgevoed, dan blijft er niks meer over. Dus ik zou ook tegen Simonis en theologen als Erik Borgman willen zeggen: ga jullie tijd beter benutten, want je krijgt niet dit debat God echt niet terug.”

Dat beweert u nu wel, maar toch lijken mensen spiritueel en godsdienstig zeer ondernemend te zijn.

“God vervaagt en ervoor in de plaats komt iets, of Dinges, maar ik weet nog niet zo net of er wel zoveel mensen aan het zoeken zijn geslagen, hoor. Steeds meer raadsels worden wetenschappelijk verklaard, op het grote wereldraadsel na dan. Ik

betwijfel of dat zoeken echt zo diep gaat. Volgens mij kan het steeds minder mensen iets schelen. Men stelt z'n vragen, maar doet dat op een heel individuele manier, thuis voor het huisaltaartje en met gelijkgezinden. Dat hele complex van overgeleverde openbaringen, de verbintenis met het hiernamaals, dat verdwijnt en komt niet meer terug."

Wie weet keert het kerkelijke christendom toch terug als we, zoals u hoopt, de erfenis van de christelijke traditie weer gaan waarderen?

"Dat geloof ik echt niet."

Oké. Herwaarderen dan, maar is dat alles?

"We zouden die erfenis, die bestaat uit de kunst om goed met elkaar om te gaan, ook moeten cultiveren."

Maar hoe dan, en door wie: de God van Nederland willen reanimeren, schrijft u, is als sjoeren aan een lijk. En waar vindt dat cultiveren plaats: op school, in de lege kerken, voor zover die niet tot reclamebureau worden omgetoverd of moskee? "Mag ik citeren uit eigen werk? Ik schrijf in mijn boek: 'Wat we ruimhartig zouden kunnen omgeven met respect – niet met onderwerping – is Gods nagedachtenis en nalatenschap: onze christelijke traditie en moraal. Niets weerhoudt ons ervan om daarbij ruimhartig gebruik te maken van de

symbolen en gebouwen die hij ons naliet. Laten we stoppen kerken om te bouwen tot tapijthallen en partycentra, laten we ze weer gezamenlijk onderhouden als plekken van bezinning en gemeenschapsbesef. Waarom zouden we alle belangrijke ceremonieën van ons leven niet opnieuw in kerkgebouwen laten plaatsvinden – zoals nu al vaak gebeurt met Dodenherdenking?"

Maar waarover bezint die van God losgeraakte mens zich dan nog in nota bene het voormalige huis van de Heer?

"Misschien mag ik een voorbeeld van mezelf geven? Op 4 mei, tijdens Dodenherdenking, bezin ik mij. Dat kan in een kerk zijn. Bezinnen is voor mij dat ik mezelf onder ogen kom, verantwoording afleg, mezelf rekenschap geef van mijn morele handelen: kunnen mensen op me rekenen, ben ik een lul, of ben ik aardig, heb ik iets over voor een ander?"

U bent een atheïst, maar wel een die veel over godsdienst schrijft. Hoe legt u dat uit?

"Ik was tien jaar toen ik voor het eerst een kerk van binnen zag. Dat was tijdens Dodenherdenking. Vanaf dat moment, kun je stellen, raakten godsdienst en moraal voor mij met elkaar verbonden. Vanuit die

'We moeten niet op het graf van God gaan dansen, maar ook niet net doen alsof hij nog bestaat.'

invalshoek ben ik me ervoor gaan interesseren en later, als socioloog en journalist, erover gaan schrijven."

Maar als jongetje vroeg u zich niet af wie Jezus was, wie God?

"Nee, daarbij kon ik me niets voorstellen. En tot op de dag van vandaag niet. Hoe de mensen leven met elkaar, dat boeit me, hoe godsdienst mensen een morele onderlaag verschaft die hun handelen bepaalt."

U schrijft dat u bewogen kunt raken door de religieuze toewijding van anderen. Wat houdt die bewogenheid in?

"Kerken zijn een van de podia waarop mensen zich rekenschap kunnen geven van hun morele handelen. In de kerk delen ▶

► ze die morele waarden met elkaar met een bepaalde oprechtheid. Mensen bemoeien zich met elkaar, geven om elkaar. Dat kan me ontroeren.”

Ontroert de overgave van gelovigen voor God u ook?

“Nee, dat zegt me helemaal niks. Begrijp me goed, ik heb er niets op tegen dat mensen het Opperwezen aanspreken en bewieroken, maar ik kan me daarin niet verplaatsen. Die ontroering vind ik wel in socialistische strijdlieden, waarin de onderlinge saamhorigheid en solidariteit wordt bezongen.”

Laat eens horen!

“Wat dacht u van: ‘Van de verre verre kusten waar de donk’re wereld ligt/Komen zij met open harten en de hoofden opgericht/Hoort gij hunne zangen ruisen/Door de luisterende nacht/Van de verre verre kusten stroomt een nieuw en schoon geslacht (-). Uit de zwarte lage vlakke/Komen zij met liefste en kind/Door de stil verbaasde landen/Door den vuchten voorjaarswind/Ziet gij hunne ogen stralen...’ enzovoort. Of natuurlijk het hoofdgezang van de Nederlandse sociaal-democratie, *Morgenrood*, met strofen als: ‘Laat uw gloren hope geven hun die worstlen in den nacht/Geef hun moed in ‘t voorwaarts streven tot hun ‘t daglicht tegenlucht/Tot hun ‘t daglicht tegenlucht.’ Vergeleken daarbij is *Het hijgend hert der jacht ontvloten* toch een simpel aftelversje, zeg nou zelf.”

Houdt u van kerkmuziek?

“Nou, met mate. Gregoriaans is me te exotisch, te ver weg. Sommige protestantse gezangen daarentegen vind ik wel mooi. Dat heeft ermee te maken dat daarin toch het accent ligt op de toewijding van mensen aan de ander.”

U schrijft dat u meer wilt begrijpen van de christelijke inspiratiebron, maar tegelijkertijd houdt u nadrukkelijk afstand. Waarom doet u dat?

“Het boek dat ik heb geschreven, is puur sociologisch. Niet wetenschappelijk, maar, zoals ik dat noem, speculatief-sociologisch.”

Houdt u wellicht ook afstand omdat u bang bent door de mystieke extase aangeraakt te worden?

“Ha ha, nee, ben je mal... Ik kom net terug van een bezoek aan het Ierse eilandje Tory Island. Een prachtig eilandje waar nog Gaelic wordt gesproken, en waar het katholicisme nog in z'n oude glorie wordt beleden. Ik ga over Tory een boekje schrij-

‘Het aanbidden van een Opperwezen, het ervaren van mystieke extases, dat zegt me niets.’

ven en bezocht daarom ook de zondagse mis. Dat was een feest van voortdurend opstaan, knielen en buigen.”

Deed u mee?

“Ik stond op om mijn respect te betuigen aan de pastoor, aan de mensen om me heen, aan de kerk waar ik op bezoek was. Maar als katholieken knielen en buigen, dan doen ze dat uit onderwerping aan God. Zelf geloof ik niet in die God, dus ga ik me ook niet aan hem onderwerpen. Als ik dat wel zou doen, dan zou ik dat een belediging vinden voor de inhoudelijkheid van het geloof.”

Knielen kan ook een symbolische betekenis hebben: je maakt je klein, en daarmee toon je dat we allemaal gelijken zijn.

“Als je het zo bedoelt, ben ik daar erg voor. Maar in een religieuze context moet je niet slordig zijn. Je kunt niet buigen voor iemand die dood is of die veranderd is in een Iets dat niet buiten je bestaat maar waar je zelf deel van uitmaakt.”

Zou u gelovig willen zijn?

“Nee, ik moet je teleurstellen. Ik koester wel een zekere nostalgie naar de simpelheid en overzichtelijkheid van een religieus wereldbeeld, ben misschien zelfs een

beetje jaloers op mensen die geloven dat er een hiernamaals is, en dat ze met hun voeten in iets staan dat eeuwigheidswaarde heeft. Ik bedoel, dat is toch allemaal mooi meegenomen. Maar het aanbidden van een Opperwezen, het ervaren van mystieke extases, dat zegt me niets.”

Bent u er nieuwsgierig naar?

“Mijn nieuwsgierigheid ligt op sociologisch gebied. Er zit in mij geen dolende ziel verborgen die op zoek is naar de ultieme metafysische ervaring. Ik ben heel degelijk en seculier opgevoed. Het is mijn stellige overtuiging dat als iemand eenmaal seculier is, hij niet meer terug kan naar dat geloof. Tenminste, dat is heel moeilijk.”

Toch zit er in uw boek een onderton van verlangen, een verlangen om ook zo te zijn als die gelovigen. Of vergis ik mij?
“Ja, je vergist je. En op mijn 61ste ken ik mezelf goed genoeg om te weten dat ik mezelf niet voor de gek hou, of dat ik mezelf iets onthoud... Heb ik je nog niet overtuigd? Oké, zullen we dan een wedje maken dat ik nooit tot een kerk zal behoren? Ik zal een hoog bedrag inzetten... Doe je mee?”

Wat ik me alleen afvraag, is of je godsdiensten kunt bestuderen als je niet eerst uitzoekt wat het in essentie betekent voor de beoefenaren ervan?

“Dat probeer ik ook zeker, en daarbij stuit ik dus op die nostalgie naar de vanzelfsprekendheden van het geloof. Zoals ik ook nostalgisch ben als het gaat om het socialisme, om de sociaal-democratie, die overigens ook is afgeleid van het christendom. Het idee van ergens naartoe te gaan met de samenleving, ergens voor te staan; ik vind het mooi als daarmee mensen op de been worden gebracht, als mensen daarmee het beste uit zichzelf halen.”

Maar de vraag wat mensen beweegt goed te zijn voor de ander, wat de motor van die houding is, die interesseert u niet, en dat blijft vreemd voor mij.

“Daarvoor heb je weer andere benaderingen, de theologie en de psychologie. De bewogenheid die ikzelf heb en die me ook in anderen interesseert, is een morele. Kennelijk is de combinatie niet courant, om zelf onmetafysisch te leven en tegelijkertijd een diepe belangstelling te hebben voor godsdienst, als het mechanisme van menselijk handelen. Maar voor mij is dat heel vanzelfsprekend.” |

Herman Vuijsje: Tot hier heeft de Heer ons geholpen, over godsbeelden en goed gedrag. Contact. €24,90.